

Милован Стефановски

РАПАВИ СТИХОВИ

Изданието го помогнаа пријатели и почитувачи на делото на авторот.

Издавач ВЕЗИЛКА 2011 Скопје

Милован Стефановски

РАПАВИ СТИХОВИ

Уредник

РИСТО ЛАЗАРОВ

Појвор

КАТИЦА КУЛАВКОВА

Рецензии

МИХАИЛ РЕНЦОВ

ТРАЈАН ПЕТРОВСКИ

Јазична редакција

БОБАН КАРАПЕЈОВСКИ

Copyright © by Milovan Stefanovski

Како авторско дело текстот на романот *Рапави стихови* од Милован Стефановски е депониран во електронска форма во Агенцијата за интелектуална сопственост „Берин“ од Скопје и заведен под бр. 722 од 27. 06. 2016 година.

МИЛОВАН СТЕФАНОВСКИ

РАПАВИ СТИХОВИ

(роман)

ВЕЗИЛКА2011

Скопје, 2016

На татко ми Мирко и на внук ми Давид затоа што ми овозможија вистински да го почувствувам невидливото растојание меѓу коренот и фиданката.

Напомена: Колку што ликовите се измислени, толку стварноста опишана во овој роман е вистинска. Настаните се случуваат во сегашно наовнатото време. Додека ги држи отворени кориците на читателот му препорачувам да се обиде да замисли дека слуша измешани звуци на ода и реквием.

Авторот

ΒορεΔ

Беше невообичаено топол мартовски ден. Од платото пред Главната пошта во центарот на Скопје, на поетот Јаков Есенски поради пролетните дождови Вардар му се виде како пловна река. На таквиот впечаток воопшто не влијаеше заринканиот брод ресторан, веднаш до кејот, од десната страна на реката. Напротив, многу повеќе претставуваше закана дека, ако вистина реката толку надојде, големиот брод најпрво би го оштетил Камениот мост и Скопје би останало без вековниот заштитен знак, без најпрепознатливиот симбол што ги спојува двата дела на градот. Кога стигна до колата, паркирана на диво до самиот кеј, Јаков Есенски сосема незаинтересирано погледна надолу и ништо од глетката, избањата со блескотната пролетна сончевина, не го привлече, не му остави впечаток. Ниту реката, ниту птиците што се спуштаа до површината на водата, ниту водоскоците што се извишуваа пред стариот мост. Краткото растојание од Вишиот управен суд дотука го помина како да оди потомина, како да е градот пуст, како да нема никој околу него. Во пријавницата на судот ја остави потврдата дека ја платил судската такса и веднаш излезе. Не го растревожи толку потврдувањето на судската пресуда донесена во првостепената постапка колку што го навредија неписмените и недоветни формулации во образложението, текст кој од почеток до крај не содржеше ништо друго освен наведување на членови од законот според кој, наводно, постапувал судот во докажувањето на неговата вина.

Ја отклучи колата и, откако влезе, седна, поточно клапна зад управувачот како да пешачел со километри. Папката во која ги носеше документите ја остави на седиштето до него и го вклучи моторот.

Нешто некаде, и тоа многу одамна, мора да е згрешено. Можеби уште од раѓање, а можеби и поради грев сторен од некој дамнешен предок кому судбината не стигнала да му испорача вратка, па дури сега, отпосле, од сите потомци, токму тој мора да ја плати сметката, да го подмири долгот. Можеби е некоја незначителна грешка, во мигот намерно забошотена која, поради отпосле предизвиканите последици, сепак, по толку време треба скапо да се плати. Грешка како изгубен чекор по кој се скршнува во несакана насока или како испуштена буква без која сосема се менува смислата на зборот и засекогаш кажаното останува несфатено, неразбрано, инаку протолкувано.

Полека се измолкна од редот неправилно паркирани возила. Ги заобиколи објектите заградени со ребреста ламарина зад кои рикаа јаки мотори на некакви градежни машини и, најпосле, стигна до широката сообраќајница што продолжуваше преку мостот на Вардар. Тука запре за да сврти влево и одвај се вклучи на булеварот Илинден. Покрај зградата на владата помина без да погледне во новата барокна фасада и откако префрли од другата страна на првите семафори заглави, не мрдна потаму. Сите возила се поместуваа тргни, застани, со растојанија од само неколку педи. И сонцето како да не сакаше да се помести, како одвај да дочека малку подолг ден за да може, пред да пропадне зад Шара, да се чатали со сè уште недоволно со топлина закрепнатите зраци. Јаков погледна наоколу и виде дека неговата фиат панда од сите страни е *заробена* од бесни коли со збеснати возачи. Реката од возила беше стаена, запрена, никако да протече. Од задното стакло на ципот пред него млад боксер само еднаш погледна во него, закривено ја отвори лигавата муцка небаре мангупски го поздравува и продолжи со подзамижани очи незаинтересирано да се царии во метежот. Две деца низ подотворениот прозорец на белиот мерцедес што возеше паралелно со неговата панда на асфалтот фрлаа искинати парчиња од некаков весник или, можеби, од учебник. Беше време кога многу луѓе се враќаа од работа, ги земаа децата од училиште и залудно се обидуваа што поскоро да се приберат дома. Во спротивната насока двокатен автобус од

градскиот сообраќај го затвори видикот кон другата страна од булеварот и долго време не се помести.

Уф! Никако да стигне до крстосницата пред фонтаната за да заврти влево, да се приближи накај дома. Пред да влезе во колата не ја соблече јакната и сега почна да се поти. Прозорците намерно не ги отвораше за да не се наголта од издувните гасови и од другите градски отрови во воздухот чии честички цела зима прецизно ги мереа но никако не најдоа начин да ги изгонат или барем малку да ги намалат.

Јаков Есенски погледна во папката на совозачкото седиште. Како можеше да се погоди токму три жени, три судијки, и тоа во име на граѓаните на Република Македонија, да ја донесат конечната пресуда во чијашто постапка, од почеток до крај, тој немаше право ни да гугне, ни да зборне, ни *a* да каже. Пресудено, заведено; потпис, печат и – толку! На многу судења и најголемите злосторници имале право да кажат нешто во своја одбрана но нему, ете, му е ускратено тоа право. Можеби затоа што сега се нови, демократски времиња. Три судијки како трите *негови* Еви, па дури и записникот го водела жена, веројатно за да го пополни бројот и да застане во редот како *неговата* Последна Ева! Три судијки можеби правнуки на неговите три лоши наречници уште од раѓање што му прорекле низ животот секогаш да минува по потешкиот пат. Мошне често помислуваше дека ноќта кога се родил сите добри наречници биле зафатени па нему, само колку да се запази редот, му се паднале три намќорки.

Од левата страна го стресе, го врати во реалноста, силен звук на рамномерни ритмички удари. Којзнае колку децибели излегуваа од звучниците на црното рено меган со спуштен покрив. Кога махинално погледна натаму русокоса девојка, во розева маичка со натпис *Мразам хејџери*, му намигна и воопшто не ја заврте главата, продолжи со отворена уста да цвака мастика и направо да гледа во него. Толку прострелно го гледаше така што тој мораше да отстапи иако и натаму го чувствуваше нејзиниот поглед. Оддалеку допре звук на болничка сирена, но завивањето никако не успеваше да се приближи. Одеднаш по-

Ѧ

Враќање

* Сите деветнаесет глави во романот, наместо со римски или арапски, се нумерирани со кирилични бројки. Овој денес подзаборавен броен систем во минатото бил направен врз основа на старословенската кирилица и неколку векови се употребувал кај јужните и источните Словени вклучувајќи ја и Македонија.

1. Вечерна руменина

Во тивка, морава приквечерина, со веќе подостарената фиат панда, Јаков Есенски пристигна во Ресен. Беше тоа пролетта кога бронзените коњи на скопскиот плоштад почна да ги фаќа бутур², а белосветските туристи зачестија да доаѓаат и да се исчудуваат на нивната бројност и големина и да се фотографираат пред новоизградените чудни зданија и подновените барокни фасади на некогаш, најмногу во комунизмот, изградените згради. И луѓето, и тоа огромен дел од нив, последните неколку години, исто така, беа сериозно заразени од еден нов автохтон политички вирус кому Јаков сакаше ама не успеваше да му најде соодветно име. Сонцето веќе беше стркалано од другата страна на Галичица и со последните зраци, високо над езерото спроти Пречна Планина, ги жареше неколкуте развлечени облачиња со вечерна руменина. Според нишањето на сè уште голите гранки на крајпатните дрвја чии врвови се свиваа пред налетот на ветрот кој дуваше во спротивен правец од движењето на неговиот автомобил, Јаков можеше да заклучи дека во Преспа надоаѓа студеникава вечер. Уште откако се спушти од превојот Ѓавато, а најмногу кај Макази, кога сврте кон градот, сети замор од долгото возење но и од неспиење. Очните капаци со мака ги повелаше да останат отворени, рамената сами се свиваа надолу, а движењата на рацете и на нозете кога требаше нешто да направи со возилото беа спори и забавени како на повторените снимки од директните преноси на спортските натпревари. Претходната ноќ дали одвај отма парче плиток сон додека без престан се превртуваше во постелата како да лежи врз мрежа на искинати мисли кои до разденување безуспешно се обидувааше да ги поврзе. Од Скопје до Преспа во еден здив го извози растојанието од близу двесте педесет километри небаре ита на закажана средба на која, сека-

² Болест кај коњите со кашлање.

ко, мора да стигне навреме, точно во минута. А не мораше. Ниту некому кажа дека денеска ќе патува во Ресен, ниту некој таму го чекаше да пристигне. Одеднаш сети дека дома му е тесно, дека и надвор излезен нема доволно воздух да ги наполни градите, дека нема веќе ниту со кого со намера да се сретне, да размени збор-два, да сподели нешто од товарите на тегобното секојдневие. Од некое време почна да се навраќа назад во минатото, како под превртени камења да сирка, да тарашка во подзаборавените настани и да ги премерува изодените стапки. Така се врати и на неговите животни почетоци, така однатре шлибна и наврпита мисла да отиде во Ресен со наум по шеесет и пет години пак да влезе во куќата на Цако Фингар. Таквата решеност уште повеќе ја потсили и пресудата на Вишиот управниот суд која, иако ја очекуваше, многу го погоди. Простото љубопитство да ја посети куќата во којашто се родил можеше да го задоволи во повеќе наврати сите изминати години, ама, ете, такво нешто досега не му се даде да го стори. Поточно, од необјасниви причини никогаш пред тоа не про'ртела семката на љубопитството, ниту пак бил подгонет од доволно силен внатрешен порив да престапи преку прагот на куќата на Фингарови и да фрли зрак светлина врз простор што само за него има и поинакво значење и поголема важност. Сета претстава за тој простор, сите слики што повремено однатре галежно му го спотнуваа пламенчето за посегаше по роднокраен потсет се потпираа единствено врз ретките и сумарни кажувања на мајка му Косара и тоа главно во периодот на неговата младост и, последно, нецела година пред да склопи очи, пред да си замине од овој свет. А токму на млади години во Ресен одел повеќепати, по различни поводи, или минувал на пропатување, но никогаш не се склопиле камчињата во мозаикот барем да посака да ја види куќата на Цако Фингар.

Забележа дека радиото напразно кркори, само повремено се огласува дека е заглавено на глуп меѓупростор во кој не допира сигнал на ниту една радиостаница. Некоје време по патот од радиото наизменично се слушаше и говор и музика, а Јаков не ги заушуваше, некое време си го слушаше само сопствениот

1. Застоен воздух

Старата лада нива на Фидан Тановски во Ресен влезе заедно со навевите на силен пролетен дожд кој ненадејно од сите страни почна силно да истура. Вистински порој се слеа од небото, иако утрото со ретки облаци и сончеви проблесоци, не навестуваше такво влошување на времето. Отпрвин само откај Бигла почнаа да светкаат молњи. Неколку мига по секое блеснување во далечината се валкаа татнежи со тежок звук што се оддалечуваше на другата страна од планината. Луњата, сепак, префрли накај Преспа, спуштајќи го небото толку ниско над котлината така што набрзо веќе ниту една од околните планини не се гледаше. Сè живо беше притаено, под суво повлечено. Ресенските улици речиси беа празни; уште само по некој наведнат минувач чинеше претрчај за да се засолни некаде од крупните капки кои не паѓаа одозгора туку споулавено биеја од сите страни.

И Јаков Есенски на совозачкото седиште беше поднаведнат кон ветробранот обидувајќи се, низ малку зачистениот простор на стаклото што кратко време се отвораше по секое замавнување на бришачот пред него, да види до каде се стигнати и каде минува возилото. Откако му кажа на Фидана зошто е дојден во Преспа, стариот линотипер предложи да се обидат преку неговиот внук од сестра, Филип Невеновски, заповедник на полициската станица во Ресен, да ја одобролат Лоза Почек да му дозволи да влезе во куќата на Фингарови и да ја види собата во којашто се родил. „Нерадо на внукот му се обраќам за некаква услуга, но утре секако треба да отидам во полициската станица за да побарам нова регистарска табличка за ципот наместо изгубената“, претходната вечер објасни Фидан наговарајќи го гостинот да ја остави неговата кола во Коњско и заедно да отидат во Ресен. „До Стење малку е лош патот и не чини туку така да

си ја кршиш твојава убава *скојска* кола“, се обиде шегобијно да му објасни.

Со секое наидување на нерамнина или на дупка на патот каросеријата на стариот цип крцнуваше небаре некој дел ќе се одвои, ќе падне на влажниот коловоз. Но старото возило не запираше ревејќи со моторот како заинатен бик што не помислува на враќање. Јаков не можеше да му се начуди на стариот рибар како успева на такво невреме да управува со ципот, а притоа ниту да ја намали брзината, ниту, не дај боже, да скршне од патот.

„Одамна ципов сам знае каде треба да помине!“, се пошегува Фидан удирајќи со дланката на пултот од внатрешната страна на ветробранот. „Сета измината километража ја има направено на релацијата од Коњско до Ресен и обратно. Доволно е само да намислам каде сакам да отидам и *ѿој* е веќе устремен натаму. Ха, ха, ха!“ со лакотот само го допре пријателот смеејќи се. „Ајде, ослободи се малку, веќе стигнавме!“.

Откако застаана Јаков виде дека се влезени во заграден двор со паркирани полициски возила. Од левата страна имаше стар полициски цип со мали метални решетки пред стоп светлата и пред фаровите, две нови шкоди со сини светла на покривите и едно комбе со дупната задна гума поради што задниот дел му беше малку надесно навален. До двокатниот објект, со широки скали пред влезот покриени со ламаринен трем, водеше бетонирани патека што го сечеше дворот на два нееднакви дела. На поширокиот простор под крошната на стар неразлистен багрем беа паркирани возилата, а на помалиот дел, блиску до оградата зад која улицата продолжуваше кон Јанковец, имаше застаклена огласна табла со катанец на средината и веднаш до неа десетина празни полукружни метални прегради на земјата, веројатно за оставање велосипеди. Дождот никако не престануваше. Фидан од багажникот набрзина извади полно најлонско кесе и обајцата со трчање ја минаа патеката и влегоа во зградата. На гологлавиот полицаец во пријавницата Фидан само му се насмевна, како да брка мува ја поткрена раката за да го поздрави и тргна по ходни-

кот на чиј крај се гледаа скали што водеа на горниот кат. Полицаецот потстана од столот и чукна на стаклото од пријавницата.

„Лична карта од господинот!“, рече.

„Со мене е!“, подвикна Фидан.

„Гледам дека е со тебе, ама можеби не е со нас!“.

Јаков Есенски ја вотна раката во внатрешниот џеб на јакната, ја извади личната карта и ја остави пред отворениот шалтер.

Кога продолжија по ходникот, Јаков на половина чекор го следеше Фидана мижурлаво погледнувајќи во натписите на неколкуте врати од канцелариите на приземјето. Буквите зад правоаголните стакленца залепени на средината од сино обоените врати беа толку мали така што изгледаа како бледи линии од нечитки редови на стара книга. На горниот кат Фидан подзастана пред двокрилна со црн скај тапацирана врата и без да тропне влезе. Само тука на Јаков му успеа да го прочита натписот *Зайоведник: Филип Невеновски*.

„Добар ден, Лено! Ако е сам шефот сакам да се видам со него една минута!“.

Дебела возрасна жена со намуртен лик и со наметнат цемпер на крупните заоблени рамена ја поткрена главата, кимна и пак се наведна над масата на која немаше ни најмало празно место ако притреба уште нешто да се стави. Сиот простор пред неа беше пренатрупан како пред малку да извадила сè што имало во фиоките и во нискиот плакар под прозорецот за да пронајде некој документ или, пак, одеднаш решила сите матерјали да ги пререди, да ги намести, да ги стокми. Според нејзиното намуртено лице Јаков помисли дека поверојатно е купиштата хартија и другиот расфрлан прибор во канцеларијата со застоен воздух да се намножат и да ѝ го затворат видикот отколку оваа службеничка да се зафати со какво било средување на нејзина иницијатива.

Влегоа во канцеларијата на заповедникот.

„О вујко, Фидан! Ме фати на излегување!“ , млад џбитак, на возраст што не префрла триесет години, со мангупски движења

3

Жива книга

1. Придушен рев

Претпладнето кога тргна за Коњско главата на Јаков Есенски, од некој внатрешен притисок, ќе му прснеше од болка. Во ушите без престан слушаше еднолично црцорење на вжештено железо штотуку извадено од вигна и веднаш потурено со студена вода. Таквиот црцор цело време му се мешаше со звукот на моторот од колата. Кога во ретровизорот си го виде намуртеното лице со големи подочници како цела ноќ да не спиел, челото уште повеќе му се набразди, а дишењето му стана плитко со кратки и забрзани поземања на воздух од што му се ширеа ноздрите и му се подигаа градите. Облачното небо со застоен воздух што тежеше над езерото во преспанската котлина уште повеќе му го потсилуваше меланхоличното чувство. Планираше од Коњско набрзина да го земе скудниот багаж, на Фидана да му се заблагодари за неочекуваното но топлото гостопримство и веднаш да се врати во Ресен. Се штрекна од помислата дека за малку ќе речеше да се врати *дома* во Ресен!

Пред да го види од високо заливот со островот во далечината, од последниот свијок на неасфалтираниот пат, пред да почне да се спушта по стрмнината кон Коњско, првпат крај патот забележа дека на обична штица зашилена како патоказ и свртена надолу кон езерото има истакнато натпис: *Манасџир Св. Илија*. Малку потаму, од двете страни на излоканиот коловоз, како тенки зелени бодежи над одвај пркнатата трева се издигаа остри листови на плипот, сè уште не расцветани, перуники.

Во дворот на куќата од Фидан Тановски, без да се помести, без да покаже интерес за тоа дека некој дошол, под тремот дрешеше шарпланинецот Макс. Кутнат на ладните камени плочи, свиткан како огромна збувната кифла, со муцката на шепите, воопшто не ги подотвори очите, не погледна накај звукот што го предизвика моторот на колата. Пред него имаше поттурнато

изгледан кокал чија највисока точка неуспешно се обидуваа да ја освојат неколку црвени мрави. Од другата страна на куќата се чу придушен рев како краткотраен удар во празно буре. Не беше тоа ниту лавез, ниту кучешко квикнување; од неговата неменлива позиција на сањата зад шупата се огласи стариот Гром. Јаков помисли дека таков звук може единствено да произведе само изматувен пес кому по толку години му е боктисано од сите дотогашни кучешки надлајувања во долгите заливски ноќи под Пречна Планина.

Само што помисли дека никој нема во куќата, дека и Фидан и синовите можеби се кај мрежите на брегот или со чунот во езерото, однатре излезе Андреј. Со размавтани раце, со распавтана кошула извадена од фармерките, обуен во стари подгазени патики, забрзано пријде до гостинот и без да се поздрави му се обрати:

„Помислив дека нема да се вратиш...“, опакурака си го забриша закривениот нос и шмркна. „Се исплашив дека нема да ми кажеш кои книги ти си ги напишал!“, не успевајќи да ја совлада возбудата гласот му трепереше.

„Добро“, смирено рече Јаков. „Сега ќе ти кажам...“, го прегрна и полека обајцата тргнаа кон влезот на куќата. „Минатиот пат кога ме праша малку се пошегував со тебе. Да, да!“ се почеша зад увото, малку се помисли, па продолжи: „Но пред јас да ти одговорам, нели ти остана должен да ми ги кажеш авторите на *Лозје*, на *Тврдоглави* и на *Пиреј*! На писателите што се веќе на небото!“

„Јас и тогаш ќе ти ги кажев! Едниот е роден во Небрегово²⁸, другиот во Скопје²⁹, а третиот со голема буква М меѓу името и презимето е роден во Слоештица³⁰! Ги знам, така?“

„Така!“, се согласи Јаков и во мигот реши да оди чекор понатаму. Одлучи младиот соговорник да го изложи на уште една

²⁸ Блаже Конески.

²⁹ Славко Јаневски.

³⁰ Петре М. Андреевски.

1. Усукан конец

Од ходникот се слуша некаков недефиниран шум, како цвилнување на шарките од влезната врата, како гзазнување на нечија тешка стапалка врз душмето и – толку. Јаков застанат на средината од собата го запре здивот, наслушна но звукот не се повтори. Беше девет часот наутро и никого не очекуваше. Само што помисли дека можеби Лоза Почек повторно дошла водена од нескротливата љубопитност да види што прави *нејзиниот* поет потстанар, од ходникот допре милозвучен, певлив машки глас.

„И дојде при неџо еден книжовник и му реееече: Учииеле, ќе варвам след тебе, каде и да хоооодиш...“⁷⁰

Вратата од собата полека се отвори само колку да ја пропушти витката фигура на отец Антим. Слично како и првиот пат кога го виде во куќата на Фидан Тановски, монахот влезе во собата со истиот израз на спокојно лице и длабоки водникави очи одеднаш што гледаат на сите страни. Застана на два чекора пред Јаков, ја крена десната рака со вкочанетите два прста, со отворена дланка како да го запира да не му се доближи и веднаш продолжи да пее:

„Лисициите си имаат леџла, а иицииие небесни – џнезџа. А синоит човечки нема каде џлава да иоислониш...“⁷¹

„Мислев дека вратата е зклучена...“, откако заврши певот Јаков изусти не можејќи да го сокрие изненадувањето од ненајавената посета.

„Само таа врата која може да биде оставена отклучена е најсигурна! Напомош да е убавиов пролетен ден! Значи, овде ве родила мајка ви?“⁷², свонливиот глас на отец Антим одеднаш ја

⁷⁰ Цитат од *Тајната книга на Богомилиите* (61 точка од раскажувањето на стариот учител на богомилиите), стр. 105.

⁷¹ Исто.

исполни собата. „Фидан ми кажа...“, објасни љубопитно загледувајќи се околу себе. За миг погледот го задржа на иконата на свети Ахил и веднаш продолжи да разгледува низ собата.

„Под овој покрив, во оваа соба“, рече Јаков откако малку се созеде.

„Можеби на овој кревет?“, праша отец Антим и без да дочека одговор на Јаков му ја подаде папката со неговите слики. „Еве, повелете, сакам за спомен од мене да си одберете една!“.

Јаков инстинктивно ја зеде папката и го понуди отецот да седне. Потоа ја стави папката на правоаголната маса и така стоејќи почна да се загледува во жолтеникавите мукави на кои вештата рака на монахот создала некој нов, волшебен, речиси нестварен колоритен свет преземен од Преспанското Езеро. Најразлични форми на риби, подводни растенија, разлетани езерски птици, крајбрежни слики трепереа пред неговите очи. Одеднаш раката како да му се вкочани, колената заканувачки му затреперија, а главата сама се наведна, се спушти надолу за да се увери дека е верно тоа што го гледаат неговите очи. Јаков вчудовиден занеме. Мораше да седне. Пред неговиот поглед излезе истата преспанска лишка што ја виде во езерото попладнето кога беше легнат на карпите во малиот залив недалеку од Стење. Повторно пред себе го виде грамадното тело со забеста перка по сета должина на грбот како се лизга по површината на езерото, а издолжениот врат заканувачки се ниша над водата!

„Ова е...“, двај пропелтечи Јаков. Без да трепне, со широко отворени очи погледна во монахот.

„Да!“, спокојно изусти отец Антим и одмавна со раката. „Лажат сите што тврдат дека никогаш не се соочиле со некој свој аждер кој заканувачки се втурнува за да ги прегазии или да ги проголта!“.

Ја зеде сликата, вешто направи свиток од меката мукава и го подврза со усукан конец од две нишки: бела и црвена. „Добар избор!“,

кимна со главата и му го подаде подарокот.

„Благодарам! Не требало да се мачите...“, тивко изусти Јаков, додека во мислите му прелетуваа сцени од филмот „Кралот

на рибарите⁷² кога кутриот Пери, премрен од страв, бегаше од *неговиоѝ* сувоземен аждер.

„Ме измачија тие од полицијата пак да доаѓам во Ресен затоа што некни, кога нè притворија, заборавиле да ми ја вратат личната карта. На кинисување наваму Фидан ме замоли да свратам кај вас и да ви пренесам дека сака да се поздравите ако решите да си одите... Ве барал на телефон но не сте достапен. Патем, си реков да ви дадам и нешто од мене за спомен!“. На монаховото лице за миг болсна насмевката со стиснати усни.

„Си ја зедевте ли личната карта? Мислам дека мене тогаш воопшто не ми ја побараа!“.

„Не, не ми ја дадоа! Излезе дека ме викнале за да ми *прегложайѝ* да префрлам преку границата, од другата страна на Пречна Планина, и кај *нашиѝте* таму да врбувам гласачи за изборите што следат. Така наредил заповедникот Филип за да можам спокојно и натаму да останам во Преспа. Во спротивно треба да се вратам од каде што сум дошол!“.

„Не ми се верува на што сè се подготвени!“.

„Ех, драг мој пријателе, само во вакви ситуации е видливо вистинското лице на нашите лажни родољуби! Кога е во прашање зачувување на нивните позиции ништо не им е свето. Дури и од мене во мантија, бесрамно побараа да гласам за *нив*, иако јас уште во младоста го дадов мојот глас за Бога! Подготвени се на луѓе од друга држава, само за гласање, да им дадат лични карти, а мојата ја задржаа“.

„Оче Антима, јас веќе немам никакви дилеми дека тие, како што велите: наши лажни родољуби, не се ништо друго освен тајфа ненаситни властољупци со партиски книшки. Нив не ги интересира нација, народ, држава, демократија, правда; да не зборуваме за културен напредок, повисок стандард, или општа благосостојба на граѓаните; тие цело време неуморно откопу-

⁷² „Кралот на рибарите“ (The Fisher King) е американски филм (комедија-драма) од 1991 година снимен во режија на Тери Џилиам со извонредните Робин Вилијамс и Џеф Бриџис во главните улоги.

ЖИВА КНИГА: ПОЕТИКА НА МАГИЧЕН РЕАЛИЗАМ

- поговор кон романот *Рапави стихови* на
Милован Стефановски -

Претставата за Милован Стефановски (1952) како раскажувач и романсиер се заокружува со неговиот најнов роман *Рапави стихови* (2016).¹ По трите романи *И ѝагањето е леѝ* (1994), *Изгубен жезол* (2003) - за којшто ја добива наградата „Роман на годината“ на редакцијата на „Утрински весник“ и *Сѝража* (2010), Милован С. го создава својот четврти по ред роман *Рапави стихови*. Со овој роман тој покажува дека, како автор, е во постојан процес на созревање, на духовен и книжевен раст/еж. И не само тоа, во последниов роман Милован С. ги обединува своите различни дарби, искуства и умешности, правејќи синтеза на поетскиот и раскажувачкиот опит: романот *Рапави стихови*, имено, е испишан во проза, но во поттекстот и низ бројните алузии, интертекстуални парафрази и цитати, тој е концептуално замислен како проза која има ефект на поезија. Конечно, романот *Рапави стихови* сугерира, автопоетички, од самиот себе, дека македонскиот писател Милован Стефановски има ставено најсилен печат врз современата македонска книжевност со своите прозни дела, посебно со романите. Романот е книжевен вид низ којшто може најдобро да се изрази раскажувачкиот стил кој не се воздржува во себе да вгради постапки позајмени од кустиот расказ, мемоарите, есејот и песната. Тој е таа фикција која не е фикција, имагинација која не е само имагинација, мемоари

¹ Милован Стефановски ги има објавено и книгите раскази: *Поѝонски скали* (2000), *Скали за качување* (2011) и *Гаволско море* (2012).

кои не се само лични сеќавања.

Се разбира, нарацијата на романот *Рајави стихови* не е спорна, таа го востановува романескниот идентитет на текстот на *Рајави стихови*, но сепак, нарацијата се одвива по рабовите на поетскиот говор и на поетските импулси што авторот ги следи на места соодветни за поетизација на исказот. Наративно-поетската спрега е навестена во самиот наслов, паратекстуално: ем стихови – поезија и имагинација, ем рапави - груба проза и стварност. Една актуелна, жестока *ога* за македонската современост, за профилот на нашата домицилна извитоперена демократија и злоупотребена слобода и моќ на владеење. Една 'рапава ода' за отуѓувањето сега-и-тука, за расцепот меѓу единката и институциите, меѓу творците и власта.

Спрегата меѓу прозата и поезијата е сигнализирани преку описите кои се лирски чувствителни, особено во пасажите кои ги враќаат реминисценциите на главниот лик Јаков Есенски на мајка му и татко му (фикционална реконструкција на сцени пред и по раѓањето на Синот Јаков, мистификација или реконструкција на „ноќта на зачнувањето“). Таа е видлива и во повеќекратните повикувања на своите авторски и туѓи стихови – цитати и алузии што ги прави раскажувачот. Таа е индицирана и со двојството на наративните ситуации: раскажаниот свет еднаш е „грубо“ – рапаво реален, па дури и биографичен, архивски прецизен, друг пат е еминентно имагинативен, ослободен од стереотипот на реалистичното раскажување, до степен на создавање амбиент на 'магичен реализам'. Освен тоа, романескната приказна содржи и автобиографски елементи, еден вид комбинација меѓу автофикција и метафикција. Крајниот резултат - текстот на романот во себе го асимилира поетскиот израз, сепак се профилира како роман, и тоа како *добар роман*.

Самата приказна (нејзините наративни просторно-временски рамки) на романот *Рајави стихови* може да се реконструира сосема кусо низ неколку развојни точки на романескното дејство: поетот Јаков Есенски од Скопје (на шеесет и некоја годишна возраст), еден ден се упатува кон Ресен, со цел, по по-

веќедецениско отсуство, да ја посети „родната куќа“. Татко му Коста, пожарникар и мајка му Косара, како млад брачен пар, добиле на времето (50-тите години) дозвола да се вселат во оваа куќа, па во неа е роден поетот Јаков Есенски. Јаков Е. најпрвин треба да ги среди перипетиите околу согласноста за престој во оваа куќа, што му ја дава Лоза Почек, внука на озлогласениот Цако Фингар, некогашен сопственик на куќата. Во Ресен го среќава дамнешниот колега од печатницата „Нова Македонија“, линотиперот Фидан Тановски од Коњско – Преспа, преспива кај него на село, каде што ги запознава неговите синови – 33-годишниот Андреј и 36-годишниот Самоил (усвоен). Таму го запознава и монахот Антим, дојден од Света Гора, со когошто поминува една ноќ во притвор во Ресен, поради доаѓањето на Лидерот на владеачката партија во Преспа во предизборна кампања, а тој, како лустриран писател, и монахот, како лице без постојано живеалиште (номад), спаѓаат (според полициските параметри на полицискиот заповедник Филип Невеновски, внук на Фидан) во категоријата ’сомнителни’ (опасни) луѓе! По неколкуте дена поминати во приземјето на куќата и неколку необични собитија (самади-то на отец Антим,² езерската лишка/ламја на Преспа, виртуелната и скриената библиотека/царство на Андреј и на Коста, неколку интересни сништа), Јаков Е. се враќа назад во Скопје, веќе сосема без волја да се врати и дома. Може да се рече обездомен.

Романот *Рапави стихови* на Милован Стефановски е составен од деветнаесет поглавја поделени на по неколку раздела: Враќање; Залив на утките; Во светот на книгите; Под Филипоз надзор; Наврнат блостур; Гол полжав; Жива книга; Дом со седум столба; Опасно сомнителни; Тело со крлушки; Леа со пелин;

² Состојба на целосна хибернација, дијагностицирана како клиничка смрт на монахот Антим од страна на младата докторка, кога тој се наоѓа во притвор. Според еден исказ на о. Антим, само благодарение на ваквата умешност да „хибернира“, тој успева да ги преживее студените месеци и престоите по пештерните цркви во преспанско.

МИЛОВАН СТЕФАНОВСКИ (био-библиографска белешка)

Милован Стефановски (1952) е поет, раскажувач, преведувач. Основно и средно образование завршил во Кичево, а југословенска книжевност со македонски јазик на Филолошкиот факултет во Скопје во 1975 година. По дипломирањето живее и работи во Скопје.

Во најголем дел од работниот век професионално се занимавал со новинарство.

Во периодот од 1987 до 1991 година, најпрвин во Романија (Крајова), а потоа во Турција (Истанбул), предавал македонски јазик на тамошните универзитети.

Како писател, новинар или по други поводи патувал во САД, Канада, Австралија, Кина, Русија и во повеќето европски земји.

Објавува поезија, проза, рецензии, колумни, патописи. Негови прилози се објавувани во бројни специјализирани списанија и публикации за литература и култура како во земјата така и во странство.

Автор е на седумнаесет објавени книги.

Поезија: *Суд пред бескрајот* (1978); *Варгач крај Варгач* (1984); *Привремен распоред* (1991); *Пред нишанот на зборот*, избор (1997); *Летот на митската илустрација* (2000); *Горно Соње* (2006); *Високо вода*, избор (2008), објавен и на англиски јазик (*High water*, 2011); *Венчавање со бескрајот*, тријазичен избор – англиски, италијански, германски (2010); *Агам од Говрлево*, поема (2011).

Проза: *И паѓањето е леј*, роман (1994); *Појтонски скали*,

раскази (2000); *Изгубен жегол*, роман (2003), објавен и на бугарски и на албански јазик; *Со злато око*, новинарски есеи (2003); *Ситража*, роман (2010); *Скали за качување*, раскази (2011); *Гаволско море*, раскази (2012).

Препеви: *Без дом, без гроб*, избор поезија од Рајко Ѓуриќ (од српски на македонски, 1986); *Ситрансјивувањата на Чајлд Харолд* (прво пеење) од Џ. Г. Бајрон (препев од англиски на македонски, 2013); *Песна за Нибелунзиите*, средновековен еп (препев од германски на македонски, 2015).

Застапуван е во антологиите и изборите на македонската поезија, а негови песни, раскази и романи се преведени на повеќе странски јазици. Во еден мандат (1998-2000) бил претседател на Друштвото на писателите на Македонија. Член е на Сојузот на книжевните преведувачи на Македонија.

Добитник е на највисокото книжевно признание за поезија, наградата „Браќа Миладиновци“ на Струшките вечери на поезијата во 1978 година за стихозбирката *Суд прег бескрајот*. Во 2003 година за романот *Изгубен жегол* ја добива наградата „Роман на годината“ што ја доделува редакцијата на „Утрински весник“. За поемата *Агам од Говрлево* во 2010 година ја добива наградата „Григор Прличев“.

Благодарност од авторот

Во процесот на создавањето на *Рапави стихови*, по различни поводи, беа вклучени неколку мои колеги и пријатели кои сакам поименично да ги споменам. Меѓу првите *читајќели* чии сугестии и забелешки ми беа добредојдени беше, сега веќе за жал, покојниот поет Иван Василевски, кој засекогаш во моите сеќавања ќе остане како драг и мошне близок колега и пријател. Многу ми значеа поддршката и укажувањата на Михаил Ренцов особено во миговите кога спласнува вербата во ефектите на писателскиот труд. Со чувство на искрена благодарност ја спомнувам и професорката Нина Анастасова Шкрињариќ која уште во работната верзија на романот *vide* текст што „мнооогу ветува“. Неодминлив е придонесот и на Драгана Велковска, перфектен пронаоѓач на јазични, технички и секаков вид други грешки во текстот... Во делот на дијалектолошката доследност и сè што се однесува на преспанскиот земјопис голема благодарност до Доне Гершановски но и на неговата сопруга Весна Гершан, објавцата универзитетски професори.

Посебна благодарност на Катица Ќулавкова за констатациите искажани во поговорот на *Рапави стихови*.

Голема благодарност до Ристо Лазаров кој еднодушно ги понуди сите можности на „Везилка 2011“, небаре се работи за негова книга. Подобра варијанта за издавач на мојот најнов роман не можев да посакам.

Посебно сум горд на фактот што кориците на неколку мои досегашни книги ликовно естетски беа збогатени со дела на маестро Владимир Георгиевски, без сомнение еден од нашите водечки ликовни уметници. Некако логично уследи тоа да биде случај и сега со оваа книга. Со две прекрасни специјално под-

готвени илустрации, овој пат се приклучи и битолскиот маестро на стрип уметноста чие име во виртуелниот свет на социјалните мрежи гласи Бричсон Праудфит, а потписот со значење на препознатлив печат во многу земји во странство се чита како Тхе Мичо.

Сакам да им се заблагодарам и на уште неколкумина драги пријатели на кои, од само нам разбирливи причини, овде нема да им ги спомнам имињата.

СОДРЖИНА

Вовед.....	7
Враќање.....	13
Залив на утките.....	27
Во светот на книгите.....	41
Под Филипov надзор.....	59
Наврнат блостур.....	77
Гол полжав.....	93
Жива книга.....	111
Дом со седум столба.....	125
Опасно сомнителни.....	141
Тело со крлушки.....	155
Леа со пелин.....	173
Преспанска лишка.....	189
Вгнезден зигот.....	205
Вистинското лице.....	223
Првиот плач.....	239
Без женска рака под мишка.....	253
Намовнато време.....	267
Последната точка од кругот.....	283
Заминување.....	297
Исход.....	313

Жива книга: Поетика на магичен реализам - Поговор кон романот Рапави стихови на Милован Стефановски.....	319
Милован Стефановски (био-библиографска белешка).....	329
Благодарност од авторот.....	331

Издавач
ВЕЗИЛКА 2011
Скопје, Коле Неделковски 50/27
e-mail: vezilka2011@gmail.com

За издавачот
Ристо Лазаров

Илустрација на корица
Владимир Георгиевски

Ликовно графичка опрема
Окџај Омераџиќ

Внатрешни илустрации
Тхе Мичо

Коректура
Дражана Велковска

Прелом
Сџиро Јанев

Печати
Печатница Европа 92, Кочани

Скопје, август 2016
Прво издание

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

821.163.3-31

СТЕФАНОВСКИ, Милован

Рапави стихови / Милован Стефановски. - Скопје : Везилка 2011,
2016. - 336 стр. : илустр. ; 21 см

Поговор кон романот Рапави стихови на Милован Стефановски: Жива книга
: поетика на магичен реализам / Катица Кулавакова: стр. 319-328. -
Милован Стефановски: Био-библиографска белешка: стр. 329-330

ISBN 978-608-4738-14-5

COBISS.MK-ID 101552650